

ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ БЕЗ УВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ

Питання кримінального процесуального затримання у вітчизняному кримінальному судочинстві завжди буде актуальним і дискусійним, адже воно пов'язано із обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність.

У процесуальній літературі та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК) затримання диференціюють за різними критеріями: за формою [1, с. 431], за суб'єктами здійснення затримання [2, с. 189]; за особливостями процедури проведення; підставами (випадками) затримання а також за цільовим призначенням (метою) [3, с. 227-229].

З огляду на зазначені напрями дослідження кримінально-процесуального затримання можна констатувати, що у вітчизняній літературі такому тимчасовому запобіжному заходу приділяється належна увага. Однак, деякі питання залишаються дискусійними та не вирішеними.

Відповідно до ч.1 ст. 208 КПК уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі. Слід звернути увагу на два аспекти. По-перше, уповноважена службова особа може затримати особу, підозрювану у вчиненні «злочину», а не «кримінального проступку». Це свідчить про те, що уповноважена службова особа повинна бути фахівцем в галузі юриспруденції і уміти диференціювати протиправні діяння за ступенем суспільної небезпеки та тяжкістю вчиненого діяння на відміну від «кожного», який здійснюватиме затримання в порядку ст. 207 КПК. По-друге, затримувати особу в порядку ст. 208 КПК можна лише за умови, що така особа підозрюється у вчиненні злочину, санкція якого передбачає лише «позбавлення волі». Таким чином, за умови вчинення злочину, санкція якого передбачає інший вид покарання, уповноважена службова особа позбавлена права здійснювати кримінально-процесуальне затримання.

Нажаль, законодавчо не визначено, коло суб'єктів, яких можна віднести до «уповноваженої службової особи». Немає єдності думок серед науковців та практиків [4]. Така невизначеність впливає на строки, які повинні бути об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та якість прийнятих процесуальних рішень. Наявність у КПК зазначеного суб'єкта без чітко визначеного процесуального статусу свідчить про намагання законодавця компенсувати відсутність «органу дізнання», який у КПК 1960 р. був суб'єктом кримінально- процесуальної діяльності.

Одним із най болючих питань сьогодення - чи має право уповноважена службова особа складати протокол про затримання, або складання такого процесуального документу виключно право слідчого, прокурора? Частина 5 ст. 208 КПК лише констатує, що «про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол» без уточнення суб'єкта уповноваженого на здійснення зазначених дій. Деякі науковці вважають, що лише слідчий та прокурор наділені повноваженнями на складання протоколу про затримання, оскільки лише зазначені особи кваліфіковано можуть з'ясувати дотримання умов затримання, обставини суспільно небезпечного діяння, здійснити його кваліфікацію [5, с. 135-137]. Інші,

спираючись на практику ЄСПЛ та ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, вважають, що про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана скласти протокол, [6, с. 88].

Також необхідно звернути увагу, що відповідно до ч.3 ст. 208 КПК уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч.7 ст. 223 і ст. 236 КПК. Тобто, за наявності достатніх підстав, що затримана особа може переховувати при собі предмети або документи, які матимуть значення для кримінального провадження може бути проведений обшук особи за обов'язковою участю не менше двох понятих однієї статі з обшукуваною особою незалежно від застосування технічних засобів фіксування (безперервного відеозапису ходу проведення обшуку особи). Слід наголосити, що проведення обшуку особи є правом, а не обов'язком уповноваженої службової особи. У разі прийняття рішення провести обшук затриманої особи постає питання, яким процесуальним документом необхідно фіксувати зазначені дії. Відповідно до ч.5 ст. 208 КПК у протоколі затримання особи, зазначаються, зокрема, результати «особистого обшуку». В той же час, ч.3 ст. 168 КПК регламентує, що крім фіксації факту затримання особи, уповноважена службова особа зобов'язана скласти протокол про тимчасове вилучення майна, копія якого надається особі, у якій вилучено майно, або її представнику. За аналогічною процедурою здійснюється і тимчасове вилучення уповноваженою службовою особою документів, які посвідчують користування спеціальним правом (ст.ст. 148-149 КПК).

Загальний строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 годин з моменту затримання (коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою). В межах зазначеного строку, а саме, не пізніше 60 годин з моменту затримання особа повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Таким чином 12 годин законодавець відводить слідчому судді для розгляду клопотання про обрання щодо затриманої особи за підозрою у вчиненні злочину запобіжного заходу і 60 годин - слідчому, прокурору. Однак, відповідно до ч. 2 ст. 278 КПК слідчий або прокурор зобов'язані вручити затриманій особі не пізніше 24 годин з моменту її затримання повідомлення про підозру. У разі якщо особі не вручено таке повідомлення після спливу 24 годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню. Таким чином, насправді у слідчого, прокурора є не 60 годин, а лише 24 години (із врахуванням часу фактичного затримання). Незрозуміло, чим керувався законодавець, коли обмежував діяльність слідчого, прокурора до 24 годин, адже зібрати протягом зазначеного часу достатні докази для підозри особи у вчиненні злочину та наявності ризиків, які нададуть достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч.1 ст. 177 КПК практично неможливо. Таким чином, у зазначених випадках повідомлення про підозру відбувається формально, нівелюючи більшість засад кримінального провадження.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що окреслені вище проблеми кримінально-процесуального затримання є не вичерпаними, однак, навіть в межах визначених законодавчих прогалів та неузгодженостей існує нагальна потреба у швидкому якісному їх вирішенні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. - К. : Юстініан, 2012. - 1224 с.
2. Кримінальний процес [текст] : підручник. / За аг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. - К. : «Центр учбової літератури», 2013. - 544 с.
3. Кримінальне процесуальне право України : навчальний посібник / за редакцією професорів В. Г. Гончаренка та В. А. Колесника. - К. : Юстініан, 2014. - 573 с.
4. Никоненко М.Я. Уповноважена службова особа, яка вправі здійснити затримання у кримінальному процесі / М. Я. Никоненко // Юридична наука. - К., 2014. - № 9. - С. 83-90.
5. Рожнова В. В. Суб'єкти затримання, передбаченого ст. 208 КПК України / В.В. Рожнова // Актуальні проблеми досудового розслідування [Текст] : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). - К. : Нац.акад. внутр. справ, 2015. - С. 135-137.
6. Фаринник В. І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламентації та шляхи їх вирішення / В. І. Фаринник // Вісник кримінального судочинства. - 2015. - № 2. - С. 85-94.